

СУСПІЛЬНО ЗУМОВЛЕНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ АНТРОПОНІМІКОНІ ПЕРІОДУ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Олег Белей

Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, Polska
ORCID: 0000-0003-3762-5111

Анотація: Стаття фокусується на проблематиці соціономастики. З урахуванням позамовних факторів, що мали відчутний вплив в українському суспільстві протягом останніх 5-ти років, на базі нового пропріального ілюстративного матеріалу української мови: особових імен, прізвищ та прізвиськ – розглядаються найновіші тенденції розвитку сучасного антропонімікону. Стаття стверджує, що сучасна українська антропонімія, зазнавши нової хвилі потужних соціально-політичних чинників на ґрунті подій 2013–2019 років, перейшла до наступного кроку системної трансформації. Спираючись на створену в попередніх двох десятиліттях ліберальну основу українського національного законодавства щодо присвоєння та зміни імен, прізвищ, сучасна українська антропонімія демонструє головну тенденцію формування самостійної структури постколоніального українського антропонімікону з виразними ознаками вестернізації та помірної коренізації. Водночас онімійні одиниці неофіційного класу – прізвиська – засвідчують факт створення нового виду власної назви – військового прізвиська (позивного) із виразними ознаками медіалізації, що сприяє втраті цього виду прізвиськ неофіційного статусу.

Ключові слова: український антропонімікон після 2014 року, особове ім'я, прізвище, прізвисько, військове прізвисько, екстралінгвальні чинники.

Позамовні фактори як елементи впливу на онімну структуру української мови новітнього періоду по-різному проявляються на її різних підсистемах. В одних випадках під дією певних соціально-економічних та соціально-технологічних чинників одні онімійні розряди, як-от: ергоніми, теоніми, міфоніми, віртуальні оніми – зазнають лише кількісного зростання; в інших випадках інші пропріальні розряди – антропоніми, топоніми – трансформуються чи то на рівні плану вираження, чи то на рівні плану змісту онімів-неологізмів.

Тож головну увагу в цій статті буде звернено саме на функціонування розряду антропонімів української мови після суспільних подій 2013–2014 років до нині (2019 р.). Зазначений період характерний по-

тужними соціально-політичними та релігійно-культурними подіями, що за своїм обсягом та наповненням особливо виділяються на відрізку останніх ста років історичного розвитку українського суспільства.

З погляду пріоритетів суспільства саме антропонімії відводиться роль стрижневого онімійного розряду, тому суспільство тримає цей тип власних назв під своєю пильною увагою та постійно намагається вплинути на нього (непомітно або демонстративно). Саме тому, на нашу думку, з-поміж інших пропріальних розрядів український антропонімікон, мабуть, найглибше досліджено на предмет особливостей та інтенсивності впливу екстралінгвальних факторів¹. Однак ці та інші дослідження характеризуються певною фрагментарністю, бо вони присвячені вивченню лише окремих аспектів впливу суспільства тільки на окремі антропоніміїні класи – особові імена, прізвища чи імена по батькові.

Системне дослідження впливу соціальних чинників на всю загально-національну систему передбачає глибоке усвідомлення того факту, що український антропонімікон – це одна з найдавніших пропріальних субсистем української мови, яка впродовж усієї своєї історії перебувала під безпосереднім впливом найрізноманітніших екстралінгвальних чинників – релігійно-культурних, економічних, політичних, демографічних, законодавчих, – які докорінно впливали на склад, структуру та функції як окремих антропоніміїних класів, так і українського антропонімікону загалом. Завдяки своїй безпосередній детермінованості позамовними чинниками, з одного боку, та якнайтіснішій близькості до людини, яка і виступає їх денотатом-носієм, з іншого боку, сучасні особові назви українців по-різному реагують на вплив певних соціальних чинників: тут усе залежить від давності та генези конкретного антропоніміїного класу в національній онімійній системі. Власне, одиниці одних, “офіційних” антропоніміїних класів – особові імена, прізвища, імена по батькові – підпадають під прямий вплив конкретних позамовних чинників, ба навіть їх поява зумовлена дією таких чинників, адже вони є, окрім іншого, невід’ємними компонентами державного офіціозу, тоді як антропонімії інших, традиційних та неофіційних класів прізвиська, військові псевдоніми “позивні”, мистецькі псевдоніми, патроніми, андроніми тощо – характеризуються більшою автономністю щодо впливу позамов-

¹ Т. Буга, *Динаміка особових імен центральної Донеччини (кін. XX – поч. XXI ст.)*, Донецьк 2013; Л. Масенко, *Українські імена та прізвища*, Київ 1990; С. Медвідь-Пахомова, *Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов’янських антропосистем*, Ужгород 2003; Н. Свистун, *Динаміка антропонімікону м. Тернополя XIX – XX стст.* Автореферат дисертації кандидата філологічних наук, Чернівці 2006; І. Фаріон, *Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником)*, Львів 2001; П. Чучка, *Слов’янські особові імена українців: історико-етимологічний словник*, Ужгород 2011 та ін.

них чинників. Зважаючи на неоднакову соціальну резистентність різних антропонімійних класів, на нашу думку, доцільно окремо проаналізувати специфіку найновіших соціально зумовлених трансформаційних змін межах конкретних антропонімійних класів. Зокрема цілий ряд соціально-політичних чинників: Революція гідності (Євромайдан) 2013–2014 років, як і пов'язані з цим російська анексія Криму та військова агресія в східних районах Донецької та Луганської областей України в 2014 році спричинились до витворення якісно нового виду української онімійної лексики – військових прізвищ (позивних) – для позначення українських військових та активістів, що несуть службу на лінії розмежування з сепаратистськими антиукраїнськими формуваннями.

Як відомо, за часів тоталітаризму українська субсистема особових імен перебувала під пильним контролем відповідних державних органів, які ретельно стежили за тим, щоб в офіційний обіг не допустити використання особових імен та їх варіантів, які прямо чи опосередковано могли суперечити панівній ідеології, а натомість пропагувалися імена-неологізми, мотивовані комуністичними ідеологемами. Іншою характерною рисою українського антропонімікону цього періоду була надмірна росіянізація реєстру особових імен українців в тому числі офіційних форм. Після розпаду СРСР такі українські особові імена як *Левко*, *Терень*, *Лесь*, *Ярина*, *Дарина* перестали трактуватися як прояв так званого “українського буржуазного націоналізму” або як стилістично марковані утворення – застарілі, діалектні чи емоційно-оцінні антропоніми. За нашими спостереженнями, трансформація національного іменника українців пост-тоталітарної доби функціонувала з двоякою природою. Дефінітивно позбувшись після 1991 року характерних “комуністичних” особових імен на взірць *Сталіна*, *Октябрини*, *Тракторина* з одного боку, та поступово розпочавши зменшення відсотка росіянізованих форм, український іменник постсовєтської доби завдяки увазі ономастів² розпочав етап реформування, спираючись на автентичні традиції назовництва, тим самим почав тривалий процес демократизації та реукраїнізації принципів формування офіційного українського реєстру імен. З іншого боку, чимало українців, передусім батьків при виборі імен для своєї дитини, виявляли недосконалість офіційного іменника, який не відповідав їх естетичним та історико-культурним уявленням про особове ім'я сучасного українця, сміло і самотужки оновлювала реєстр офіційних імен українців,

² Дискусію навколо реформування українського іменника постсовєтської епохи розпочала стаття Офіційні і розмовні варіанти ужгородського ономаста Любомира Белея в журналі «Українська мова та література у школі» в 1986 році, в якій не тільки було констатовано проблему дефіциту автентичних імен в українському іменнику, а й вказано на шляхи його подолання, зокрема окреслено у статті критерії, яким повинен відповідати офіційний іменний варіант.

стихійно записуючи своїх дітей досі недозволеними іменами та іменними варіантами. Перший шлях соціально зумовленої трансформації іменника ми пропонуємо називати коренізаційно-науковим, а інший – новаторсько-народним. Слід зазначити, що ця двоякість збережена до нині, оскільки, ні з боку Міністерства юстиції, ані з боку інших авторитетних наукових установ, так і не було розпрацьовано жодних регламентуючих рамок щодо офіційного іменника українців. А весь період функціонування особових імен після 1991 року є всі підстави поділити на два відрізки, межею котрих стали події 2013-14 років в Криму та Донбасі. А наявні відмінності цих двох часових відрізків слід розглядати виключно в площині зміни кількісних пропорцій.

До часу подій, пов'язаних з Революцією гідності, коренізаційно-наукова демократизація українського іменника відбувалась, слід підкреслити, не лише на сторінках нових лексикографічних видань. Вона мала так званий зворотний зв'язок у реальному антропоніміконі українців довоєнної посттоталітарної доби, тобто пропозиції українських ономастів щодо демократизації та реукраїнізації постсоветського іменника підтрималися пересічними мовцями. Так, низка дослідників іменника на межі ХХ-ХХІ століть фіксують у різних регіонах України, щоправда, здебільшого на заході та в центральних областях, цілий ряд фактів присвоєння реабілітованих у найновіших лексикографічних працях іменних варіантів у функції офіційних, що засвідчує глибинну, системну природу трансформації офіційного українського іменника. Наприклад, за даними Марії Романюк, яка вивчала архіви крайнього міста на заході України – Ужгорода протягом 1998-2002 років, в ролі офіційних нею зокрема зафіксовано такі іменні варіанти, як *Зореслав, Лесь, Радован, Ярко, Анничка, Ксеня, Ліля, Наталка, Одарка, Рая*³. Н. Свистун в іменнику Тернополя занотовує у функції офіційних такі іменні варіанти: *Віта, Дара, Мирося, Слава*⁴. Прикметно, що модні тенденції щодо вибору особового імені новонародженої дитини у періоді до 2014 року в загальноукраїнському масштабі проявлялись приблизно суголосно із сусідніми антропонімічними системами російської мови в Російській Федерації та в Республіці Білорусь⁵. Однак в період після подій 2013-14 років, коли відбулась Революція гідності, анексія Криму та збройна інвазія російських військових із місцевими колаборантами на окремі райони Донецької та Луганської

³ М. Романюк, *Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. ХХ – поч. ХХІ ст.*, Ужгород 2007, с. 98.

⁴ Н. Свистун, *Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ – ХХ стст.* Автореферат дисертації кандидата філологічних наук, Чернівці 2006.

⁵ Пор. Д. Путько, *Самые популярные имена белорусов – Настя и Саша*, “Комсомольская правда: Беларусь”, 16.10.2014, [Інтернет ресурси:] <https://www.kp.by/daily/26296.3/3170624/>, доступ: 12.10.2015.

областей України на прикладі найпопулярніших імен мешканців міста Києва, які надали новонародженим малюкам в порівнянні із найпопулярнішими іменами в двох столицях сусідніх східнослов'янських держав, виразно починає виділятися так званий частотний десяток – тобто десять найпопулярніших особових імен української столиці від столиць РФ та Білорусі. Ця тенденція привела до наступного стану речей в 2018 році – в Києві найпопулярнішим стали такі хлопчачі імена: *Богдан, Даниїл, Денис, Дмитро, Іван, Макар, Матвій, Марк, Олександр, Тимофій*; імена дівчат: *Аріна, Анна, Валерія, Дарина, Єва, Злата, Марія, Мілана, Поліна, Софія*⁶. Для порівняння наводимо дані відділів юстиції Москви: *Александр, Михаил, Максим, Артём, Даниил, Иван, Дмитрий, Марк, Матвей, Илья* та *София, Мария, Анна, Алиса, Виктория, Анастасия, Полина, Александра*⁷. І дані з Мінська: *Михаил, Артём, Иван, Роман, Максим, Александр, Даниил, Егор, Матвей, Никита* та *София, Мария, Полина, Анна, Ева, Дарья, Алиса, Алина, Ксения*⁸.

Як бачимо, до репертуару популярних імен в українській столиці всупереч глобальним та російсько-православним тенденціям додалися нові характерні національні оніми: *Богдан, Дарина*. Відносно останнього антропоніму *Дарина* можемо навести цікаві спостереження К. Чорної над функціонуванням антропонімікону після 2014 року в місті Волноваха Донецької області, неподалік лінії розмежування із самопроголошеною так званою “ДНР”. Особливо варто звернути увагу на значну активність у сучасному іменнику на загал російськомовної Волновахи оніму *Дарина*. Цей антропонім є варіантом, адаптованим на українському ґрунті від канонічного імені *Дарія*, який у процесі розвитку національного іменника здобув статус окремої антропонімійної одиниці. Найбільшу популярність ім'я *Дарина* має в селах Центральної Донеччини, причому, як стверджує дослідниця, не тільки в українських, а й у мішаних родинях, зокрема українсько-грецьких, українсько-польських, українсько-болгарських і українсько-тюркських⁹.

⁶ Міністерство Юстиції, *Ірина Садовська повідомила, які найпоширеніші імена давали дітям у 2018 році*, [Інтернет ресурси:] <https://minjust.gov.ua/news/ministry/irina-sadovska-povidomila-yaki-nauposhirenishi-imena-davali-dityam-u-2018-rotsi>, доступ: 14.05.2019.

⁷ Д. Евдокимова, *Названы самые популярные имена новорожденных москвичей в 2018 году*, [Інтернет ресурси:] <https://letidor.ru/novosti/nazvany-samyepopulyarnye-imena-novorozhdennykh-moskvichei-v-2018-godu-24-10-2018.htm>, доступ: 14.05.2019.

⁸ *Названы самые популярные детские имена у минчан*, [в:] “Белта”, [Інтернет ресурси:] <https://www.belta.by/regions/view/nazvany-samyepopulyarnye-detskie-imena-u-minchan-332019-2019/>, доступ: 12.05.2019.

⁹ К. Чорна, Л. Коваль, *Динаміка системи жіночих імен м. Волноваха Донецької області за період з 1980 р. до 2018 р.*, “Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса” 2018, т. 2, № 10, с. 122.

Паралельно із коренізаторсько-науковим способом трансформацією посттоталітарного іменника українців широко проявляв себе новаторсько-народний або радикальний спосіб його оновлення. Радикальне оновлення іменника українців початку 90-х ініціювали пересічні мовці, воно спиралося передусім на мотив номінації утворення модного та незвичайного імені для найменування дитини. Зважаючи на небачену досі активізацію культурних, економічних контактів із західним світом, підкріплену популярністю кінопродукції Голівуду та латиноамериканських телесеріалів – український посттоталітарний іменник підпав під вплив цих глобалізаційних тенденцій. З часу відмови незалежної України від дотримання чітко регламентованого офіційного реєстру особових імен, кожне наявне в європейській традиції особове ім'я кін. ХХ – поч. ХХІ ст. (романського та германського походження) могло претендувати на статус офіційного і в українському іменнику.

Так, посилаючись на щорічні звіти міністерства юстиції України, можна констатувати постійну присутність в полі сучасного антропонімікону українців особових імен, присвоєних новонародженим дітям¹⁰ цілої низки утворень запозичених від західних різних онімних систем, а також створені оригінальні імена на базі апелювальної лексики західноєвропейських мов. Пор.: *Ірис, Джасмін, Кармен, Есмеральда, Шакіра, Грейс, Таймер, Мілорд* та ін.¹¹, *Італія, Принцеса, Бомонд*, тощо¹². Наступним підвидом радикального способу оновлення українського іменника стали онімні утворення взяті чи придумані з-поза меж антропонімних чи навіть онімних ресурсів української мови, на взірць: *Діско, Бріліант, Радість, Матрона, Маліна, Едельвейс, Нектар, Стерх* тощо¹³, *Сонцемір, Мадяк, Космос, Фараон* тощо¹⁴. Важливо зазначити, що подібного типу імена протягом всього періоду спостережень над функціонуванням особових імен українців кін. ХХ – поч. ХХІ ст. займають приблизно подібну нішу в кількісному вияві із незначною висхідною тенденцією для періоду

¹⁰ Тут слід чітко відмежувати представників національних нацменшин, які проживаючи в Україні, надають своїм дітям традиційні імена із власних національних антропонімійних систем. Пор. іменники представників нацменшин в Україні румунів, поляків, німців, греків тощо.

¹¹ Міністерство Юстиції, *Найпопулярніші та найоригінальніші імена, якими українці називали дітей у 2009 році*, [Інтернет ресурси:] <https://minjust.gov.ua/news/ministry/nauro-pulyarnishi-ta-nayoriginalnishi-imena-yakimi-ukraintsi-nazivali-ditey-u-2009-rotsi-11422>, до-ступ: 16.05.2019.

¹² Міністерство Юстиції, *Ірина Садовська повідомила, які найпоширеніші імена давали дітям у 2018 році*, цит. праця.

¹³ Міністерство Юстиції, *Найпопулярніші та найоригінальніші імена, якими українці називали дітей у 2009 році*, цит. праця.

¹⁴ Міністерство Юстиції, *Ірина Садовська повідомила, які найпоширеніші імена давали дітям у 2018 році*, цит. праця.

від 2014 року, коли в Україні внаслідок лібералізації візового режиму із країнами Європейського Союзу збільшилось число трудових емігрантів. Адже, як нам вдалось дізнатись від працівників раців в Закарпатській області України, найчастіше при виборі імені для своєї дитини віддають перевагу чужомовним з походженням неологізмам особи з невисоким освітнім цензом, а також ті, хто має досвід тимчасового проживання на Заході і представники мішаних шлюбів.

При цьому слід зазначити, що подібного типу власні назви як від початку свого існування, тобто в період між 1991-2013 рр., так і в останній період 2013-2019 рр. поки залишаються у виразній меншості, міцно закріпившись у периферійних прошарках антропонімної системи української мови. Натомість, абсолютно іншу тенденцію проявляють антропонімні системи країн Заходу, тим самим продовжуючи виступати в ролі “еталонного взірця” для певної категорії номінаторів українського пост-тоталітарного суспільства.

Іменники інших слов'янських народів у посттоталітарний період також активно збагачуються чужомовними з походження іменними варіантами. Так, за даними Мілослави Кнаппової, появу імен-неологізмів стимулює “таке сучасне явище, як збільшення кількості змішаних сімейних пар, що виникають внаслідок сучасних можливостей міжнародних контактів. Один з батьків є громадянином Чехії, як правило, мати, а інший – походить із будь-якої європейської держави чи інших континентів. Батько-чужинець пропонує ім'я за своїми національними традиціями, тому у громадян Чеської Республіки з'являються грецькі імена *Soir, Vaios, Eleni*; італійські *Nazareno, Eros*; іспанські *Ramiro, Engracia*; французькі *Noel, Chloe*. Зі слов'янських мов було обрано словацьке *Bystrik*, югославські *Maroje, Nadan*, болгарське *Jantra*¹⁵.

Підтвердженням впливу фактору глобалізації на цього типу особових імен українців, може нам послужити поширена практика номінування дітей у США, не тільки в середовищі відомих та славних особистостей так званих “селебрітіс”. Наприклад, британська газета “Independent” висвітлила так званий феномен “Instagrambabies”. Покликаючись на дослідження американського Baby Center за 2015 р., газета подала факт, що батьки у США все частіше присвоюють своїм дітям імена, взяті від назв фільтрів для оброблення фотографій в Instagram. Сайт зібрав дані від 340 тисяч батьків і окреслив наступні тенденції: модним зокрема стало використовувати у ролі особових імен такі назви фільтрів, як: *Люкс (Lux), Джуно (Juno), Рейс (Reyes), Людвіг (Ludwig), Амаро (Amaro), Валенсія*

¹⁵ М. Кнапповá, *Společenské proměny a volba rodných jmen v Česku, [в:] Vlastné mená v jazyku a společnosti. 14. Slovenská onomastická konferencia*, Bratislava – Banská Bystrica 2000, с. 174.

(*Valencia*), *Віллоу* (*Willow*). Серед хлопців ім'я *Люкс* зросло частотністю на 75 відсотків більше, ніж минулими роками. *Людвігом* стали називати на 42 відсотки більше немовлят, *Амаро* – на 26 процентів, а *Рейс* – на 10 процентів. Для дівчат найшвидше набрало популярності ім'я *Джуно*. Так в 2015 році було названо на 30 процентів більше дітей. Популярність імені *Валенсія* виросла на 26 процентів, а *Віллоу* – на 13 процентів¹⁶.

Найзагальніші уявлення про природу прізвищ не дають підстав сподіватися на фіксацію активних трансформаційних процесів у межах цього антропонімійного класу. Адже найрелевантнішими ознаками прізвищ як антропонімійного класу виступає їх офіційний статус та незмінність структури.

Список мотивів зміни прізвищ українців в останнім десятилітті окреслювався в уже усталених параметрах, це передусім, напр.: прийняття прізвища одного з подружжя після одруження, естетичні вподобання тощо. Однак під дією все активніших чинників сучасного консюмеризму та політичної конкуренції традиційно усталені мотиваційні ознаки заміни прізвищ українців занотували неабияке урізноманітнення. І хоч не доводиться в цьому випадку констатувати стрімкого процентного зростання в загальній кількості змінених прізвищ громадян України, наведемо однак кілька прикладів: в 2016 році внаслідок рекламної кампанії мобільних телефонів однієї із торговельних мереж кілька осіб змінили свої прізвища на *Айфон*. Умовами цієї резонансної кампанії зокрема було безкоштовне отримання новопредставленого на ринку смартфона iPhone 7 для осіб із аналогічним прізвищем¹⁷.

До числа наступних інновацій в системі прізвищ, спричинених політичними чинниками, можна навести промовистий факт із кампанії виборів президента 2010 року, коли самовисуванець Василь Гуменюк вирішив взяти участь у президентських виборах, змінивши своє прізвище на промовисте *Противсіх*. Натомість в останніх роках все більшого поширення набуває наступна політтехнологія, пов'язана із змінами прізвищ – і більш відома під назвою “клонування кандидатів на виборах”. Таким зокрема можна привести приклад зміни прізвища кандидата до Верховної Ради від 154 виборчого округу (Рівненська область) Олега Бернацького на Ляшко (прізвище голови Радикальної партії України – політика-популіста з високим рейтингом підтримки суспільства в Україні станом

¹⁶ L.-M. Eleftheriou-Smith, *Instagrambabies: Parents are naming their children after Instagram filters*, “Independent” 2015, [Інтернет ресурси:] <https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/instagrambabies-parents-are-naming-their-children-after-instagram-filters-a6756761.html>, доступ: 14.05.2019.

¹⁷ *Заради безкоштовних iPhone 7 двоє українців змінили свої імена на “Айфон Сім”*, “ТСН” 2016, [Інтернет ресурси:] <https://tsn.ua/tsikavinki/zaradi-bezkoshtovnih-iphone-7-dvoje-ukrayinciv-zminili-svoyi-imena-na-ayfon-sim-791318.html>, доступ: 20.06.2019.

на 2014 рік)¹⁸. Аналогічну мотивацію зміни прізвища можна розглядати також в мешканців України, що обрали собі промовисті *Ющенко*, *Тимошенко* (Івано-Франківська обл.), що за даними Міністерства юстиції, безперечно, становить мізер серед щорічних приблизно 20 тис. процедур зміни прізвища в Україні другого десятиліття ХХІ ст.¹⁹.

Із числа всіх зафіксованих нами чинників зміни прізвища – тільки один чинник проявив виразно негативну тенденцію. Йдеться про мотив зміни прізвища в середовищі українських трудових іммігрантів до країн ЄС з метою вироблення нового закордонного паспорта на нове прізвище тієї ж самої особи. У розмові із працівниками районних рацсів прикордонної Закарпатської області України станом на 2015 рік можна було дізнатись, що найчастішою причиною зміни прізвища є бажання колишніх трудових мігрантів приховати справжнє прізвище, під яким вони були депортовані з сусідніх Угорщини, Словаччини та Чехії за нелегальну працю або інші правопорушення, а їх прізвища та паспортні дані були внесені до спеціальних реєстрів. За даними працівників рацсу в Хустському районі в 2014 році було отримано заяви про зміну прізвищ від 66 мешканців району – чоловіків вікової групи між 30 – 55 років. Наприклад, *Макара* на *Сабадош*, *Лемак* на *Соломко*, *Барна* на *Поп*, *Петровцій* на *Фекета* тощо. Починаючи від 11 червня 2017 (час введення в дію так званого «Безвізу» – Безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом – українська держава відповідним нормативним розпорядженням абсолютно виключила доцільність користуватись подібним механізмом зміни прізвища. Зокрема в узгодженому із Європейським Союзом документі про безвіз ставиться обов'язковою вимогою для всіх громадян України, що планують поїздки за кордон, вироблення закордонного паспорта нового типу із біометричними даними.

Наступним різновидом антропонімікону української мови доби постевромайдану, який заслуговує окремої уваги, це, безперечно, номенклатура неофіційного іменування українців – прізвиська. Особливість трансформації процесів у системі українських прізвиськ зумовлюється їх належністю до неофіційних сфер побутування, зокрема просторіччя, жаргону, сленгу. Що цікаво, від початку періоду лібералізації постсовєтського суспільства і до нині, соціальним середовищем, де активно творяться українські прізвиська, стало не лише село, а й місто. А відповідно, каталіза-

¹⁸ А. Садовник, *На вибори – під чужим прізвищем*, “Рівне вечірне” 2014 (02.10.2014), [Інтернет ресурси:] <https://rivnepost.rv.ua/news/na-vibori-pidchuzhimprizvishchem>, доступ: 20.10.2019.

¹⁹ Див. Міністерство юстиції, [Інтернет ресурси:] www.minjust.gov.ua, доступ: 20.06.2019.

тором процесу творення прізвиськ продовжує бути сфера сленгу, яка все більш активно завойовує простір українського мас-медійного дискурсу.

Однак, зосереджуючи погляд на розгляді функціонування різновидів українських прізвиськ за останні п'ять років, незаперечним резонансом вперше від часів 2-ої світової війни²⁰ в українському мовному вжитку проявився окремий онімний вид – військових прізвиськ (військових позивних). Більше того, цей вид онімної лексики став однією із своєрідних і неабияк знакових прикмет української мови постєвромайданівського періоду, позначеного українсько-російською війною на території Луганської та Донецької областей України. Наприклад: *Гомер, да Вінчі, Єсенін, Лермонтов, Петрарка, Сальвадор, Сократ, Шекспір, Галичанин, Грузин, Гуцул, Татарин* тощо²¹. Головним чином за посередництва українських мас-медіа, соцмереж та політичної реклами українське мовлення останніх п'яти років апробувало і активно продовжує вживати онімні одиниці – військові прізвиська, денотатом котрих стали українські військовослужбовці та інші задіяні особи в протистоянні воєнній агресії РФ. Звісно, цей вид антропонімів також стосується номінації і російських військових та їх колаборантів у Донецькій та Луганській областях. Пор.: *Стрелков* (Ігор Гіркін), *Моторола* (Арсен Павлов), *Гіві* (Міхаїл Толстих), *Бес* (Ігор Безлер) тощо. Слід також підкреслити, що цей різновид онімної лексики проявив рапідну динаміку частотності вживання – в мас-медійному просторі країни учасниці в конфлікті – Російській Федерації, а також в ЗМІ інших країн, які намагаються детальніше відстежувати військовий конфлікт на Донбасі.

Звертаючись до питання природи українського військового прізвиська в контексті війни на Донбасі, для порівняння слід навести приклад найбільш функціонально спорідненого виду із сфери неофіційних антропонімів, а саме: псевдо агентів спецслужб. Ця онімна одиниця притаманна мовним системам виключно у вузько обмежених узусах суспільства, як-от: у сфері діяльності служби безпеки держави, розвідки, контррозвідки тощо. Відповідно, таке прізвисько таємного агента (псевдо агента спецслужб) вже у своїй функціональній природі мало і має закладене основне завдання: ідентифікувати таємного співпрацівника тільки для обмеженого кола. Військові прізвиська подібно мають за завдання ідентифікувати особу, не зраджуючи її справжнього імені. Натомість з огляду на всеосяжне поширення можливостей сучасних інформаційних засобів,

²⁰ Мається на увазі корпус прізвиськ членів підпільних військових організацій ХХст., напр.: УПА.

²¹ Л. Підкуймуха, *Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу*, "Мова: класичне – модерне – постмодерне: збірник наукових праць" 2016, Вип. 2, с. 139.

цей вид первинно тасмної номенклатури в офіційному діловодстві трансформувався в секундарний новий різновид відкритого іменування особи, заангажованої у воєнному протистоянні на Донбасі. Щодо військових прізвиськ, то український ономастикон, звісно, і в минулих історичних етапах фіксував подібного типу оніми, однак сучасні військові прізвиська на противагу подібним утворенням із воєнних подій 2-ої світової війни та українського повстанського руху 50-х років ХХ ст. на заході УРСР, завдяки умовам інформаційної доби початку ХХІ ст. зуміли в надзвичайно короткий термін увійти в загальноновживаний дискурс українців, і які – замість утаємничити тотожність особи – її навпаки ще більше популяризують. Як підтвердження цього факту, може служити приклад відомого українського активіста з 2014 року – засновника батальйону “Донбас” – Константина Грішина, більш відомого загалу як *Семенченко*. Ставши депутатом Верховної Ради України VIII скликання, Грішин офіційно узаконив своє військове прізвисько на прізвище *Семенченко*.

Принагідно зауважимо, що військові прізвиська (псевдо) часів національно-визвольних змагань середини ХХ ст. центральної Європи неодноразово ставали предметом вивчення українських дослідників²². В ономастиці посттоталітарного періоду, натомість сучасне військове прізвисько (позивний), попри поодинокі спроби аналізу²³, надалі залишається маловивченим ономастичним явищем і, безперечно, заслуговує окремого ґрунтовного дослідження.

Як бачимо, сучасна українська антропонімія, зазнавши нової хвилі потужних соціально-політичних чинників на основі подій 2013-2014 років ХХІ ст., перейшла до наступного кроку системної трансформації. Спираючись на створену в попередніх десятиліттях лібералізацію українського національного законодавства незалежної України щодо присвоєння та зміни імен, прізвись, сучасна антропонімія виробила всі необхідні передумови для формування самостійної структури посттоталітарного (постколоніального) українського антропонімікону з виразною тенденцією в бік європеїзації принципів функціонування. У ролі найважливішого каталізатора процесу деколонізації українського ономастикону другого десятиліття ХХІ ст., в тому числі антропонімії, послужили соціально-політичні події пов’язані з Євромайданом, анексією Криму, і безперечно, із російсько-українською війною на Донбасі. Якщо практика функціонування офіційних антропонімних класів – особових імен та прізвись – виявляє

²² Див. М. Лесюк, *Псевдо вояків Української Повстанської Армії*, [w:] *Studia Slawistyczne 1: Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, Białystok 1999, с. 114-184; Н. Павликівська, *Словник псевдонімів ОУН-УПА*, Вінниця 2007.

²³ Підкуймуха Л. М. Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі : спроба аналізу / Л. Підкуймуха, Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі..., цит. праця, с. 135-144.

сталі тенденції вестернізації та незначну похибку в бік помірної коренізації, то одиниці неофіційного антропонімного класу – прізвиська – засвідчують факт творення нового виду власної назви – військового прізвиська (позивного) із виразним свідченням їхньої медіалізації, що сприяє втраті цього виду прізвиськ неофіційного статусу.

ЛІТЕРАТУРА:

- Belej Lûbomir. 2010. *Ukraïns'ki imena kolis' i teper*. Київ: Темпора [Белей Любомир. 2010. *Українські імена колись і тепер*. Київ: Темпора].
- “Belta”. 2018. *Nazvany samye populârnyye detskie imena u minčan*. V: <https://www.belta.by/regions/view/nazvany-samyepopuljarnye-detskie-imena-u-minchan-332019-2019/> [Dostup: 12.05.2019] [“Белта”. 2018. *Названы самые популярные детские имена у минчан*. В: <https://www.belta.by/regions/view/nazvany-samyepopuljarnye-detskie-imena-u-minchan-332019-2019/> [Доступ: 12.05.2019].
- Buga Tetâna. 2013. *Dinamika osobovih imen central'noi Doneččini (kin. XX – roč. XXI st.)*. Donec'k: Donec'kij nacional'nij unîversitet [Буга Тетяна. 2013. *Динаміка особових імен центральної Донецчини (кін. XX – поч. XXI ст.)*. Донецьк: Донецький національний університет].
- Čorna K., Koval' L. 2016. *Dinamika sistemi žinočih imen m. Volnovahi Donec'koï oblasti za period z 1980 r. do 2018 r.* “Visnik naukovogo students'kogo tovaristva Donnu im. Vasilâ Stusa” № 10, t. 2: 18 [Чорна К., Коваль Л. 2016. *Динаміка системи жіночих імен м. Волновахи Донецької області за період з 1980 р. до 2018 р.* “Вісник наукового студентського товариства ДонНУ ім. Василя Стуса” № 10, т. 2: 18-122].
- Čučka Pavlo. 2011. *Slov'âns'ki osobovî imena ukraïnciv: istoriko-etimologičnij slovník*. Užgorod: Lira [Чучка Павло. 2011. *Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник*. Ужгород: Ліра].
- Eleftheriou-Smith Loulla-Mae. 2015. *Instagrambabies: Parents are naming their children after Instagram filters*. “Independent” 2015. W: <https://www.independent.co.uk/lifestyle/health-and-families/instagrambabies-parents-are-naming-their-children-after-instagram-filters-a6756761.html> [Доступ: 14.05.2019].
- Evdokimova Diana. 2018. *Nazvany samye populârnyye imena novoroždenykh moskvičej v 2018 godu*. V: <https://letidor.ru/novosti/nazvany-samyepopulyarnye-imena-novorozhdennykh-moskvicei-v-2018-godu-24-10-2018.htm> [Dostup: 14.05.2019] [Евдокимова Диана. 2018. *Названы самые популярные имена новорожденных москвичей в 2018 году*. В: <https://letidor.ru/novosti/nazvany-samyepopulyarnye-imena-novorozhdennykh-moskvicei-v-2018-godu-24-10-2018.htm> [Доступ: 14.05.2019].
- Farion Īrina. 2003. *Ukraïns'ki prîzviševî nazvi Prikarpat's'koï L'vivšini naprikînci XVIII – počatku XIX stolittâ (z etimologičnim slovníkom)*. L'viv: Lîtopis [Фаріон Ірина. 2003. *Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником)*. Львів: Літопис].
- Knappová Miloslava. 2000. *Společenské proměny a volba rodných jmen v Česku. B: Vlastné mená v jazyku a společnosti. 14. Slovenská onomastická konferencia*. Bratislava – Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB: 171-176.
- Lesûk Mikola. 1999. *Psevdovoâkiv Ukraïns'koï Povstans'koï Armii*. „Studia Slawistyczne” 1: *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-języcznych*. Białyostok – Supraśl: Drukarnia „Libra”: 114-184. [Лесюк Микола. 1999. *Псевдо вояків Української Повстанської*

- Армії. „Studia Slawistyczne” 1: *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*. Białystok – Supraśl: Drukarnia „Libra”: 114-184].
- Masenko Larisa. 1990. *Ukrains'ki imena ta prízviša*. Kiïv: Znannâ. [Масенко Лариса. 1990. Українські імена та прізвища. Київ: Знання].
- Medvid'-Pahomova Svitlana. 2003. *Ekstralingval'ni faktori v kontekstî rozvitku slov`âns'kih antroposistem*. Užgorod: Mistec'ka liniâ [Медвідь-Пахомова Світлана. 2003. *Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов'янських антропосистем*. Ужгород: Мистецька лінія].
- Ministerstvo Ūsticiï. 2009. *Najpopulârniši ta najoriginal'niši imena, âkimi ukraïnci nazivali ditej u 2009 roci*. V: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/naypopulyarnishi-ta-nayoriginalnishi-imena-yakimi-ukraïntsi-nazivali-ditey-u-2009-rotsi-11422> [Dostup: 16.05.2019] [Міністерство Юстиції. 2009. *Найпопулярніші та найоригінальніші імена, якими українці називали дітей у 2009 році*. В: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/naypopulyarnishi-ta-nayoriginalnishi-imena-yakimi-ukraïntsi-nazivali-ditey-u-2009-rotsi-11422> [Доступ: 16.05.2019].
- Ministerstvo Ūsticiï. 2019. *Îrina Sadovs'ka povîdomila, âki najpoširenîši imena davali ditâm u 2018 roci*. V: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/irina-sadovska-povîdomila-yakinau-poshirenishi-imena-davali-dityam-u-2018-rotsi> [Dostup: 14.05.2019] [Міністерство Юстиції. 2019. *Ірина Садовська повідомила, які найпоширеніші імена давали дітям у 2018 році*. В: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/irina-sadovska-povîdomila-yakinau-poshirenishi-imena-davali-dityam-u-2018-rotsi> [Доступ: 14.05.2019].
- Pavlikivs'ka Nataliâ. 2007. *Slovník psevdonimiv OUN-UPA*. Vinnicâ: O. Vlasûk [Павликівська Наталія. 2007. *Словник псевдонімів ОУН-УПА*. Вінниця: О. Власюк].
- Pidkujmuha Lûdmila. 2016. *Pozivni učasnîkiv antiterorističnoï operacii na Donbasî: sprobâ analîzu*. “Мова: класичне – модерне – postmoderne: zbirnik naukovîh prac” Vîp. 2: 135-144 [Підкуймуха Людмила. 2016. *Позивні учасників антитерористичної операції на Донбасі: спроба аналізу*. “Мова: класичне – модерне – постмодерне: збірник наукових праць” Вип. 2: 135-144].
- Putejko Dar'â. 2014. *Samye populârnyie imena belorusov – Nastâ i Saša*. “Komsomol'skaâ pravda”: Belarus 16.10.2014. V: <https://www.kp.by/daily/26296.3/3170624/> [Dostup: 12.10.2015] [Путейко Дарья. 2014. *Самые популярные имена белорусов – Настя и Саша*. “Комсомольская правда: Беларусь”. 16.10.2014. В: <https://www.kp.by/daily/26296.3/3170624/> [Доступ: 12.10.2015].
- Romanûk Mariâ. 2007. *Social'no zumovleni innovacii v onomastikonî Zakarpattâ kin. XX – poč. XXI st*. Užgorod: Gražda [Романюк Марія. 2007. *Соціально зумовлені інновації в ономастиконі Закарпаття кін. XX – поч. XXI ст*. Ужгород: Гражда].
- Sadovnik Alla. 2014. *Na vibori – pid čužim prízvišem*. “Rivne večîrnê” 2014 (02.10.2014). V: <https://rivnepost.rv.ua/news/na-vibori-pidchuzhimprízvišchem> [Dostup: 20.10.2019] [Садовник Алла. 2014. *На вибори – під чужим прізвищем*. “Рівне вечірнє” 2014 (02.10.2014). В: <https://rivnepost.rv.ua/news/na-vibori-pidchuzhimprízvišchem> [Доступ: 20.10.2019].
- Svistun Nina. 2006. *Dinamika antroponimikonu m. Ternopolâ XIX-XX stst*. Avtoreferat disertacii kandidata filologîčnih nauk. Ternopil': Ternopil's'kij naціonal'nij pedagogîčnij un-t im. Volodimira Gnatûka [Свистун Ніна. 2006. *Динаміка антропонімікону м. Тернополя XIX-XX стст*. Автореферат дисертації кандидата філологічних наук. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка].
- “TSN”. 2016. *Zaradi bezkoštovnih IPHONE 7 dvoe ukraïnciv zmînili svoi imena na “Ajfon Sim”*. V: <https://tsn.ua/tsikavinki/zaradi-bezkoshtovnih-iphone-7-dvoje-ukrayinciv-zmînili-svoyi-imena-na-ayfon-sim-791318.html> [Dostup: 20.06.2019] [“ТСН”. 2016.

Заради безкоштовних iPhone 7 двоє українців змінили свої імена на "Айфон Сім".
В: <https://tsn.ua/tsikavinki/zaradi-bezkoshtovnih-iphone-7-dvoye-ukrayinciv-zminili-svoyi-imena-na-ayfon-sim-791318.html> [Доступ: 20.06.2019].

SOCIALLY DETERMINED INNOVATIONS IN MODERN UKRAINIAN ANTHROPONIMICON (AFTER THE REVOLUTION OF DIGNITY)

Summary: The article is devoted to socioonomastic problems. New tendencies in the system of proper names – names, surnames and nicknames are analyzed, taking into account extralinguistic factors in Ukrainian society of the last 5 years. The author states that modern Ukrainian anthroponimicon underwent new wave of strong socio-political changes during 2013-2019 which resulted in systematic transformation. Liberal basis of the Ukrainian law concerning proper names, formed during the last two decades, facilitated the creation of the independent postcolonial Ukrainian anthroponimicon with westernized and local features. In the sphere of unofficial onyms – nicknames – new class is being formed – military nicknames. This class was approved and widely used in mass media, so it started to lose its unofficialness.

Keywords: Ukrainian anthroponimicon after 2014, proper name, surname, nickname, military nickname, extralinguistic factors.

SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA INNOWACJI WE WSPÓŁCZESNEJ ANTRONIMII UKRAIŃSKIEJ (OKRES PO REWOLUCJI GODNOŚCI)

Streszczenie: Niniejszy artykuł poświęcono zagadnieniom socjoonomastyki. Podstawowym zadaniem badawczym jest analiza najnowszych tendencji rozwoju współczesnej antroponimii ukraińskiej, ze szczególnym uwzględnieniem czynników pozajęzykowych, mających istotny wpływ na społeczeństwo ukraińskie na przestrzeni ostatnich pięciu lat. Materiał badawczy stanowi najnowszy materiał proprialny języka ukraińskiego: nazwy własne, przezwiska oraz pseudonimy. Na podstawie przeprowadzonych badań autor konstatuje, że w rezultacie wydarzeń społeczno-politycznych lat 2013-2019 współczesna antroponimia ukraińska obecnie znajduje się w fazie intensywnej transformacji systemowej. Opierając się na powstających na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat liberalnych podstawach ustawodawstwa ukraińskiego w zakresie nadawania i zmiany imion oraz nazwisk można stwierdzić, że współczesna antroponimia ukraińska wykazuje tendencję do kształtowania niezależnej struktury postkolonialnego antroponimikonu ukraińskiego z wyraźnymi oznakami westernizacji i umiarkowanego czerpania z własnych zasobów językowych. Jednocześnie jeśli chodzi o pseudonimy, czyli jednostki onimiczne klasy nieoficjalnej, świadczą one doskonale o utworzeniu nowego typu nazwy własnej – pseudonimu wojskowego (znaku wywoławczego) z wyraźnymi oznakami medializacji, co przyczynia się do utraty nieoficjalnego statusu pseudonimu.

Słowa kluczowe: antroponimia ukraińska po 2014 roku, nazwy własne, przezwisko, pseudonim, pseudonim wojskowy, czynniki ekstralingwalne.